

Elif Šafak

NEIMAROV ŠEGRT

Prevela
Branislava Radević-Stojiljković

■ Laguna ■

Naslov originala

Elif Shafak

THE ARCHITECT'S APPRENTICE

Copyright © Elif Shafak, 2014

posveta

Translation Copyright © 2015 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Zavoleh te na prvi pogled hiljadama srca
...Neka ih, nek gorljivi vernici misle da je voleti greh
Nije važno,
Neka gorim u paklenom ognju toga greha.
MIHRI HATUN, osmanska pesnikinja iz šesnaestog veka

Tragala sam i u svetu ne nađoh ništa vredno ljubavi,
i stoga sam tuđinka sred roda svoga
i izgnanica iz družine njihove.
MIRABAI, hinduistička pesnikinja iz šesnaestog veka

Od svih ljudi koje je Bog stvorio i šejtan zaveo na stranputicu, samo nekolicina je otkrila Središte univerzuma – gde nema ni dobra ni zla, ni prošlosti ni budućnosti, gde ne postoji ni „ja“ ni „ti“, ni rat ni razlog za rat; samo beskrajno more spokojstva. Ono što su tamo našli bilo je toliko lepo da su izgubili moć govora.

Anđeli su se sažalili na njih i ponudili im dve mogućnosti izbora. Ako žele da povrate glas, moraće da zaborave sve što su videli, ali će duboko u srcu ostati osećaj praznine. Ako, međutim, više vole da se sećaju te lepote, um će im se tako pomesti da neće biti u stanju da razlikuju istinu od privida. I tako se ona šaka ljudi što su nabasali na to tajno mesto, neobeleženo na mapama, vratila ili sa osećanjem čežnje za nečim neznano čim, ili s bezbroj pitanja koja će postavljati. Oni koji su žudeli za celovitošću biće nazvani „ljubavnici“, a ljude koji su težili znanju nazvaće „oni koji uče“.

To je neimar Sinan često govorio nama četvorici, svojim šegrtima. Pomno nas je posmatrao, glave naherene u stranu, kao da pokušava da nam pronikne u dušu. Znao sam da sam tašt, a taština je bila neprilična za prostog momka poput mene, ali svaki put kad je pripovedao ovu priču, verovao sam da su njegove reči namenjene više meni nego ostalima. Zadržavao bi pogled časak duže na mome licu, kao da nešto očekuje od mene. A ja sam skretao pogled, u strahu da ga ne razočaram, u strahu od toga što ne mogu da mu dam mada nikad nisam dokučio šta je to. Pitam se šta je video u mojim očima. Da li je predvideo da ću biti najbolji u učenju, ali da ću, ovako nespretni, biti nesrećan i neuspešan u ljubavi?

Voleo bih da, gledajući ovako unazad, mogu reći kako sam naučio da volim isto koliko sam i voleo da učim. Ali ako slažem, sutra me u paklu čeka ključali kotao, a ko može tvrditi da mi to sutra već nije na pragu, sad kad sam star kao hrast, a još nisam predat grobu?

Bilo nas je šestorica; neimar, šegrti i beli slon. Sve smo zajedno izgradili: džamije, mostove, medrese, karavan-saraje, kuće milostinje, akvedukte... Bilo je to tako davno da mi je um razlio i najoštrije crte, istopio sećanja u tečni bol. Oblici što mi lebde u glavi kad god osluškujem te minule dane, možda su iscrtani i kasnije, da olakšaju grižu savesti što sam zaboravio njihova lica. Pa ipak, sećam se obećanja koja smo dali, a onda nismo uspeli da ih održimo, svih do jednog. Čudno je kako lica, onako upečatljiva i vidljiva, ishlape – dok reči, od daha satkane, ostaju.

Svi su nestali. Jedan za drugim. Zašto su oni preminuli, a ja ostao živ do ovih nemoćnih godina, zna samo Bog i jedino Bog. Mislim na Istanbul svakoga dana. Ljudi sad sigurno koračaju dvorištima onih džamija, ne znajući, ne videći. Verovatno misle da su građevine oko njih tu još od vremena Noja. Ali nisu. Mi smo ih podizali: muslimani i hrišćani, zanatlije i galijoti, ljudska bića i životinje, dan za danom. Ali Istanbul je grad koji lako zaboravlja. Tamo je sve zapisano na vodi, sve osim dela moga učitelja, koja su zapisana u kamenu.

Ispod jednog kamena, pokopao sam tajnu. Mnogo je vremena prošlo, ali mora da je još tamo, čeka da bude otkrivena. Pitam se hoće li je iko ikad naći. A i ako nađu, hoće li razumeti? To niko ne zna, ali u podnožju jedne od stotina građevina koje je moj učitelj izgradio, počiva skriveno središte univerzuma.

Agra, Indija, 1632.

Istanbul, 22. decembar 1574.

Već je bila prošla ponoć kad je čuo jarnosno režanje iz dubina tame. Odmah ga je prepoznao: poteklo je od najveće divlje mačke u sultanovoj palati, kaspiskog tigra sa očima boje čilibara i zlatnim krznom. Srce mu je zastalo i zapitao se šta je – ili ko je – mogao uznemiriti zver. U ovo doba noći, trebalo bi da svi čvrsto spavaju – ljudi, životinje i džini. U gradu na sedam brda, osim stražara što patroliraju ulicama, sada su budne samo dve vrste ljudi: oni koji se mole i oni koji greše.

Džahan je takođe bio budan i oran – radio je.

„Rad je za ljude poput nas isto što i molitva“, često je govorio njegov učitelj. „Tako mi opštimo s Bogom.“

„A kako nam on onda odgovara?“, pitao ga je Džahan jednom, ranije, kad je bio mlađi.

„Tako što nam daje još posla, naravno.“

Ako se tome može verovati, mora da smo uspostavili vrlo blizak odnos sa Svemogućim, pomislio je tad Džahan, jer je kulućio dvostruko, marljiv na dva posla umesto jednog. Bio je i gonič slona i crtač. Iako je imao dva zanata, imao je samo jednog učitelja kog je poštovao, divio mu se i u potaji želeo da ga prevaziđe. Učitelj mu je bio Sinan, glavni carski neimar.

Sinan je imao na stotine učenika, na hiljade radnika i mnogo više pristalica i sledbenika. I pored toga, imao je samo četiri šegrti. Džahan se dičio time što je među njima, ponosan ali u sebi i zbunjen. Učitelj je izabrao njega – običnog slugu, ponižnog krotitelja slonova – iako je imao na raspolaganju mnogo

darovitih početnika u školi palate. To saznanje ga je, umesto da mu podigne samopoštovanje, ispunilo strahovanjem. Molio se u sebi, gotovo preko volje, da ne razočara jedinog čoveka u svom životu koji je verovao u njega.

Najnoviji zadatak mu je bio da projektuje hamam. Učiteljeva tehnička uputstva bila su jasna: uzdignut mramorni bazen, koji će se grejati odozdo; cevi u zidovima da bi izlazio dim; kupola što počiva na potpornim lukovima; dvojna vrata što izlaze na dve naporedne ulice kako muškarci i žene ne bi videli jedni druge. Te zloslutne noći, Džahan je na tome radio, sedeći za grubo istesanim stolom u svojoj udžerici u sultanovom zverinjaku.

Zavalio se na naslon stolice, namršten, i osmotrio nacrt. Delovao mu je grubo, lišen dražesti i sklada. Kao i obično, crtanje osnove bilo je lakše od crtanja kupole. Iako je već prešao četrdesetu – doba kad je Muhamed postao prorok – i bio vičan svom zanatu, i dalje bi radije kopao temelje golim rukama nego da se bavi odvodima, cevovodom i tavanicama. Kad bi samo bilo načina da ih potpuno izbegne – kad bi ljudi mogli da žive pod otvorenim nebom, opuštenu i bez bojazni, da gledaju zvezde i da zvezde gledaju njih, bez ičeg što treba kriti.

Razdražen, spremao se da započne novu skicu – na hartiji koju je ukrao od pisara u palati – kad je ponovo začuo onog tigra. Leđa su mu se ukočila i podigao je glavu, opčinjen, oslušujući. Bio je to zvuk upozorenja od kog se krv leđi u žilama, upućen neprijatelju da se ne približava.

Džahan je tiho otvorio vrata i zagledao se u pomrčinu. Začulo se novo režanje, ne tako glasno kao prvo ali podjednako preteće. I odjednom su sve životinje zagrajale: papagaj je kreštao u tmini; nosorozi su rikali; medved je odgovarao gnevnim mumljanjem. Obližnji lav je zaurlao, za čim je usledilo šištanje leoparda. Negde iz pozadine čulo se neprekidno, pomahnitalo lupanje kakvo prave zečevi zadnjim nogama kad se prestrave. Premda ih je samo pet, majmuni su nadigli takvu galamu kao

da ih je čitav bataljon – vrište, ciče i deru se. Konji su takođe počeli da ržu i topću u stajama. Usred te pomame, Džahan je razabrao i gruvanje slona, kratko i ravnodušno, kao da se preko volje priključuje metežu. Nešto je uplašilo sva ta stvorenja. Prebacivši plašt preko ramena, Džahan je zgrabio lampu uljanicu i šmugnuo u dvorište.

Vazduh je bio svež, s tragom opojnog mirisa zimskog cveća i divljeg bilja. Nije prešao ni nekoliko koraka a već je primetio krotitelje sklupčane pod drvetom, kao se sašaptavaju. Kad su ga videli da dolazi, pogledali su ga s iščekivanjem. Ali Džahan nije imao odgovor, samo pitanja.

„Šta se dešava?“

„Zveri su nervozne“, reče Dara, krotitelj žirafa, i sam nervoznim glasom.

„Možda je vuk“, nagađao je Džahan.

To se desilo i ranije. Pre dve godine. Jedne večeri po čičoj zimi, vukovi su se spustili u grad i prikradali se podjednako i jevrejskim i muslimanskim i hrišćanskim četvrtima. Nekoliko ih se, sam bog zna kako, ušunjalo i kroz kapije, pa su napali sultanove patke i počinili pokolj. Posle su danima sluge čistile krvavo perje pod grmljem i dračom. Sad pak grad nije bio pod snegom, a nije bilo ni naročito hladno. Šta god da je uzbunilo životinje, mora da je iznutra, iz palate.

„Proverite svaki ćošak“, reče Olev, krotitelj lavova – gromada od čoveka s plamenom kosom i ufitiljenim brcima iste boje. Tu se nijedna odluka nije donosila bez njegovog znanja. Budući da je bio žestok i odvažan, bio je i cenjen među slugama. Smrtnik koji ume da zapoveda lavu jeste čovek kom se i sam sultan bar malo divi.

Raštrkali su se na sve strane i zavirivali u štale, staje, torove, obore, kokošinjce i kaveze, da se uvere kako nijedna životinja nije pobešla. Izgleda da su svi stanovnici carskog zverinjaka bili na svom mestu. Lavovi, majmuni, hijene, jeleni, lisice, hermelini, risovi, divokoze, divlje mačke, gazele, džinovske kornjače,

srndaći, nojevi, guske, bodljikava prasad, gušteri, zečevi, zmije, krokodili, cibetke, leopard, zebra, žirafa, tigar i slon.

Kad je otišao da vidi Čotu – tridesetpetogodišnjeg, šest lakata visokog, neuobičajeno belog azijskog slona mužjaka – Džahan ga je zatekao veoma napetog i nemirnog, sa isturenim ušima kao jedrima na vetru. Osmehnuo se tom stvorenju čije je navike tako dobro poznao.

„Šta je? Nanjušio si opasnost?“ Potapšao je slona po slabini, pa mu je ponudio šaku slatkih badema, koje je uvek nosio u pojasu.

Čota nikad nije odbijao poslastice, pa ih je ubacio u usta jednim zamahom, sve vreme zureći u kapiju. Nagnuo se napred, prebacio težinu na prednje noge, osetljivih stopala kao ukopanih u tlu, napeto osluškujući svaki zvuk u daljini.

„Smiri se, u redu je“, pevušio mu je Džahan, iako ni sam nije verovao u to, kao ni slon uostalom.

U povratku, video je Oleva kako razgovara s krotiteljima i kako ih požuruje da se razidu. „Sve smo pretražili! Nema ničeg!“

„Ali zveri...“, pobunio se neko.

Olev ga je prekinuo pokazavši na Džahana. „Indijac je u pravu. Mora da je vuk. Ili možda šakal. Bilo kako bilo, otišao je. Vraćajte se na spavanje.“

Ovoga puta niko se nije pobunio. Klimajući glavom, pošli su ka svojim drvenim ležajevima sa slamaricama, koje su, iako grube i bockave i pune vašiju, bile jedino bezbedno i toplo mesto za koje znaju. Samo je Džahan ostao.

„A ti, mahute?“, * pozva ga Kato, krotitelj krokodila.

„Sad ću, samo malo“, odgovorio je Džahan i pogledao ka unutrašnjem dvorištu, odakle je upravo bio čuo neki prigušeni zvuk. Umesto da skrene levo, ka svojoj kućici od dasaka i kamena, on je skrenuo desno, prema visokim zidovima koji razdvajaju dva

* Naziv za čoveka koji kroti slonove i upravlja njima, u južnoj i jugoistočnoj Aziji. (Prim. prev.)

dvorišta. Koračao je obazrivo, kao da čeka neki izgovor da se predomisli i da se vrati svojim nacrtima. Kad je stigao do jorgovana u najudaljenijem kraju, primetio je neku senku. Nejasna i nezemaljska, toliko je ličila na prikazu da bi odmah pobegao, ali obris se pomerio i pokazao lice – Taras Sibirac. Čovek koji je ovde bio duže od svih ostalih pošto je preživeo sve bolesti i sve nevolje. Video je sultane kako dolaze i sultane kako odlaze. Video je ponižene moćnike i kako se u blatu kotrljaju glave koje su nosile najraskošnije turbane. *Samo dve stvari su izvesne*, rugale su se slugе, *Taras Sibirac i ljubavni jadi*. *Sve ostalo je prolazno...*

„Jesi li to ti, Indijče?“, upita Taras. „Životinje su se razbudile, a?“

„Aha“, reče Džahan. „Jesi li čuo ono malopre?“

Starac progundā nešto što je moglo značiti i da i ne.

„Čulo se odande“, uporno je nastavio Džahan, istežući vrat. Zapiljio se u zid koji se protezao pred njim, bezobličnu masu boje oniksa što se stapala s tamom. U tom trenutku je imao utisak da je ponoćna izmaglica puna duhova što ječe i kukaju. Zadrhtao je na tu pomisao.

Uto je dvorištem odjeknuo šupalj udarac, za kojim su usledili brzi koraci, pa ženski vrisak, suviše divlji da bi bio ljudski, i gotovo odmah ugušen jecajem. Iz drugog ugla, noć je zaparao drugi vrisak. Možda izgubljeni odjek onog prvog. A onda, isto tako naglo kao što je i počelo, sve je potonulo u mir. Džahan je nagonski krenuo ka zidu pred sobom.

„Kuda ideš?“, šapnu Taras, očiju sjajnih od straha. „Zabranjeno je.“

„Da vidim šta se dešava“, kaza Džahan.

„Drži se podalje“, reče starac.

Džahan je oklevao – ali samo na časak. „Samo ću da virnem i odmah se vraćam.“

„Voleo bih da to ne radiš, ali nećeš da slušaš“, odvrati Taras sa uzdahom. „Samo nemoj dalje. Ostani u vrtu, leđima uza zid. Čuješ li me?“

„Ne brini, brzo ću – i pažljivo.“

„Čekaću te. Neću zaspati dok se ne vratiš.“

Džahan mu se nestašno osmehnu. „Voleo bih da to ne radiš, ali nećeš da slušaš.“

Nedavno je Džahan radio sa svojim učiteljem na preuređenju carskih kuhinja. Takođe su zajedno proširili neke delove harema – bilo je to neophodno jer je broj stanovnika harema znatno porastao poslednjih godina. I zato su, da ne bi koristili glavnu kapiju, radnici napravili prečicu, probili su otvor u zidovima. Pošto pločice nisu stigle na vreme, zatvorili su otvor ciglama od nepečene zemlje i gline.

Slampom u jednoj ruci i štapom u drugoj, Džahan je kuckao po zidu prolazeći. Neko vreme je stalno iznova čuo samo isti tupi udar. A onda šupalj zvuk. Stao je. Spustio se na kolena i svom snagom gurnuo cigle u podnožju. Isprva su se opirale, ali na kraju su popustile. Ostavio je lampu iza sebe, s namerom da je uzme u povratku, i provukao se kroz rupu u susedno dvorište.

Mesečina je sablasno osvetljavala ružičnjak, sad groblje ruža. Grmlje, celog proleća ukrašeno jarkim crvenim, ružičastim i žutim cvetovima, sad je bilo uvelo, pečeno, ispruženo, kao more srebrne vode. Srce mu je tuklo tako brzo i tako glasno da se bojao da ga neko ne čuje. Drhtaj je prošao kroz njega kad se prisetio priča o otrovanim evnusima, udavljenim milosnicama, obezglavljenim vezirima i vrećama bačenim u vode Bosfora, dok se njihov živi sadržaj još migolji. U ovom gradu, neka groblja su na brdima, a druga stotinama hvati pod morem.

Pred njim je bilo zimzeleno drvo s čijih su udova visile na stotine šalova, traka, privezaka i čipaka – Drvo želja. Kad god neka milosnica ili odaliska u haremu ima tajnu koju ne može da podeli ni sa kim sem s Bogom, ona ubedi evnuha da dođe ovamo s nekom drangulijom koja njoj pripada. A onda je veže za granu, pored nečije druge dragocenosti. Pošto su želje jedne žene često u suprotnosti sa željama neke druge, drvo je

nakostrešeno od oprečnih molbi i sukobljenih molitava. Uprkos tome, u ovome času, dok mu je lagani povetarac šumeo kroz lišće mrseći želje, delovalo je spokojno. Štaviše, toliko spokojno da Džahan nije odoleo da ne pođe ka njemu, iako je obećao Tarasu da neće ići ovako daleko.

Nije bilo više od trideset koraka do kamene građevine pozadi. Upola skriven iza stabla Drveta želja, Džahan je polako izviriio i pogledom prešao preko dvorišta, a onda se hitro povukao nazad. Za trenutak se osmelio da pogleda ponovo.

Dvanaestak gluvonemih slugu hitalo je na sve strane, od jednog ulaza do drugog. Baklje u njihovim rukama ostavljale su trag ćilibarske svetlosti u vazduhu, i svaki put kad bi se takva dva traga ukrstila, senke zidova postajale su više.

Ne mogavši da rastumači taj prizor, Džahan je brzo pretrčao rastojanje do zadnje strane zgrade, osećajući snažan miris zemlje, dok su mu koraci bili isto tako neprimetni kao i vazduh koji je udisao. Obišao je zgradu u polukrugu i stigao do vrata na naspramnom zidu. Čudno, ali nisu bila čuvana. Ne razmišljajući, ušao je. Znao je da će se, ako zastane da razmisli šta da radi, paralisati od straha.

Unutra je bilo vlažno i hladno. Bauljao je dalje u polumraku, iako mu se koža pozadi na vratu naježila i malje podigle. Prekasno je bilo za kajanje. Sad nema nazad, može samo da nastavi napred. Ušunjao se u slabo osvetljenu odaju, koračajući uza zid, zadihan. Preleteo je pogledom po prostoriji: sedefni stočići sa staklenim zdelama; sofe pretrpane jastučićima, ogledala izrezbarenih i pozlaćenih okvira, tapiserije što vise s tavanice i, na podu, te napunjene vreće.

Hitro se osvrnuo preko ramena da vidi dolazi li ko, pa se mic po mic približavao, sve dok nije spazio nešto od čega mu se krv sledila u žilama – šaku. Bleda i mlitava, pod hrpom tkanine, počivala je na hladnom mramoru, nalik paloj ptici. Kao da ga vodi nekakva spoljašnja sila, Džahan je odvezao vreće od grubog

platna, jednu za drugom, i otvorio ih. Zbunjeno je treptao, a oči su mu odbijale da priznaju ono što je u duši već shvatio. Šaka je pripadala ruci, a ruka malom trupu. Nisu to obične vreće, nimalo obične vreće. Unutra su bila mrtva tela. Tela dece.

Bilo ih je četiri, sve dečaci, jedan uz drugog, od najvišeg do najnižeg. Najstariji je bio momčić, najmlađi još sisanče. Pažljivo obučeni u carske odore, kako bi i u smrti zadržali prinčevsko dostojanstvo. Džahanu pade pogled na najbliže telo, dečaka svetle puti i rumenih obraza. Zurio je u linije njegovog dlana. Vijugave, iskošene linije što se stapaju jedna u drugu, kao brazde na pesku. Koja bi gatara u ovom gradu – pitao se – mogla da predvidi tako iznenadnu i tako žalosnu smrt prinčeva visokog roda?

Delovali su spokojno. Koža im se sijala, kao da je iznutra osvetljena. Izgledali su mu kao da nisu umrli, ne stvarno. Prestali su da se kreću, prestali su da govore i pretvorili se u nešto što izmiče poimanju, nešto čega su samo oni svesni, i stoga im je na licu bio izraz koji bi se mogao nazvati i smeškom.

Klecavih nogu, drhtavih ruku, Džahan je stajao nemoćan da se pomeri. Tek ga je zvuk koraka što se približavaju trgao iz te magle zbunjenosti. Jedva je skupio snagu, ali je stigao da prekrije mrtve, strelovito odjurio ka jednom čošku i skrio se iza tapiserije što je visila od plafona do poda. Već sledećeg trenutka, u sobu su ušli gluvonemi, unoseći još jedno telo. Spustili su ga kraj ostalih, oprezno.

U tome času, jedan je primetio da je tkanina skliznula s tela na kraju. Prišao je bliže i pogledao oko sebe. Nesiguran u to da li su oni ostavili vreću tako, dao je znak drugovima da priđu. I oni su stali i gledali. A onda su zajedno krenuli da pretraže prostoriju.

Sam u čošku, samo s tankom tkaninom između sebe i ubica, Džahan nije disao od straha. Dakle, to je to, pomislio je; ceo njegov život postao je beskoristan. Toliko laži i obmana ga je dovelo dovde. Začudo, i ne bez tuge, setio se one lampe koju je

ostavio pored baštenskog zida, kako treperi na vetru. Zasuzio je pri pomisli na svoga slona i svog učitelja: obojica sad sigurno blaženo spavaju. A onda su mu misli skrenule ka ženi koju voli. Dok ona i ostali bezbedno sanjaju u svojim posteljama, njega će ubiti zato što je tamo gde ne treba da bude i što je video ono što ne treba da vidi. I sve to samo zbog radoznalosti – te besramne, neobuzdane ljubopitljivosti koja mu je u životu donosila samo nevolje. U sebi je opsovao. Na nadgrobnom spomeniku trebalo bi da mu napišu, urednim slovima:

*Ovde leži čovek previše radoznao za svoje dobro,
Krotitelj i neimarov šegrt.*

Pomolite se za njegovu neuku dušu.

Šteta što nema kome da saopšti ovu poslednju želju.

Iste večeri, u jednoj vili na drugom kraju Istanbula, *kaja** je bila budna i premetala između prstiju perle brojanice što joj je visila iz šake. Obrazi joj behu smežurani kao suvo grožđe, mršavo telo pogureno, oči oslepele od starosti. Pa ipak, u granicama prebivališta svog gospodara imala je izvrstan vid. Svaki kutak i pukotina, svaka labava šarka, svaki škripavi stepenik... Pod ovim krovom nije bilo nikog ko poznaje kuću tako dobro kao ona, i niko nije tako odan svome gazdi i gospodaru. U to je bila sigurna.

Svuda je bilo tiho, čulo se samo hrkanje iz odaja posluge. Malo-malo pa bi uhvatila zvuk tihog disanja, toliko slabog da je bilo jedva čujno, iza zatvorenih vrata biblioteke. Tamo spava Sinan, pošto je radio dokasno, ponovo. Obično provodi večer s porodicom, pre večere se povuče u *haremluk*, gde žive njegova supruga i kćeri i gde nikad nijedan šegrt nije kročio. Ali noćas, kao i mnogih noći, pošto je prekinuo post, vratio se nacrtima i zaspao među knjigama i svicima, u sobi koju sunce pozdravlja pre ostalih prostorija u ovoj velikoj, izdašnoj kući. *Kaja* mu je spremila ležaj, prostrla je madrac na ćilim.

Previše radi iako ima osamdeset pet godina. Čovek u njegovim godinama treba da se odmara, da se dobro hrani i da bude pobožan, okružen decom i unučićima. Preostalu snagu u udovima treba da iskoristi tako što će poći na hodočašće u Meku, a ako premine na putu, tim bolje po njegovu dušu. Zašto se gospodar ne sprema za drugi svet? Ako se sprema, šta zaboga

* Glavna sluškinja u kući. (Prim. aut.)

onda radi na gradilištima, u elegantnom kaftanu prekrivenom prašinom i umrljanom blatom? *Kaja* je bila ljuta na gospodara što ne vodi više računa o sebi, ali bila je ljuta i na sultana, i na vezire što su se smenjivali, jer ga toliko opterećuju poslom; a bila je gnevna i na Sinanove šegrtke što ne preuzimaju teret s pleća svog gospodara. Lenji momci! Mada više i nisu momci. Svu četvoricu je znala još otkad su bili neuki i nesposobni početnici. Nikola, najdarovitiji i najstidljiviji; Davud, vredan i ozbiljan ali nestrpljiv; Jusuf, nem i pun tajni, kao gusta neprohodna šuma; i onaj Džahan, koji neprekidno nešto pita – *Zašto to? Kako to?* – mada retko sasluša odgovor.

Zamišljena, u molitvi, *kaja* je neko vreme stajala tako, zagledana u ponor svojih misli. Palac, kažiprst i srednji prst, kojima je premetala perle brojanice, polako su, jedan za drugim, usporili. Kao i njeno mrmljanje: *Alhamdulillah, Alhamdulillah*.* Glava joj je polako klonula, a usta se otvorila, ispuštajući dah.

Nije znala da li trenutak kasnije ili sat kasnije, probudila ju je neka udaljena buka. Topot kopita i točkovi po kaldrmi. Kočija je išla punom brzinom i, sudeći po zvuku, u njihovom pravcu. Sinanova kuća bila je jedina vila na kraju slepe ulice. Ako je skrenula za ugao, onda može ići samo kod njih. Telom joj je prostrujao drhtaj, a niz kičmu jeza.

Mrmljajući molitvu protiv nečastivih duhova, stajala je bodro, uprkos godinama. Kratkim brzim koracima, gegajući se, sišla je niz stepenice, prošla hodnicima i izašla u patio. Podeljen na uzdignute terase, ukrašen ribnjakom i prožet miomirisima, ovaj vrt je sve posetioce ispunjavao radošću. Napravio ga je gospodar lično, po specijalnoj sultanovoj dozvoli je doveo vodu u kuću – što je izazvalo zavist i netrpeljivost neprijatelja. Sad se vođeni točak veselo okretao, a njegovo postojano žuborenje utešilo ju je predvidljivošću kakvu sam život nikad nema.

* Tur.: Hvala Bogu. (Prim. prev.)

Mesec nad njom, srebrni srp, skriven iza oblaka, i nebo boje škriļjca, u trenu su se stopili. Malo dalje niz stazu zdesna, nalazila se strmina s drvećem, a još malo dalje *bostan*, bašta u kojoj su uzgajali lekovite biljke i povrće. Pošla je drugom stazom, pa naviše prema dvorištu. S jedne strane nalazio se zdenac s vodom ledenom i zimi i leti. U naspramnom uglu behu poljski klozeti. Izbegavala ih je, kao i uvek. Tamo se *džini* venčavaju, i ko god ih uznemiri u gluvo doba noći, ostaće obogaljen do sudnjega dana, pod kletvom što traje sedam generacija. Pošto nikako nije volela da koristi noćnu posudu, još manje nego poljski klozet, stara *kaja* je prestajala da jede i pije svakoga dana posle sumraka, kako ne bi bila prepuštena na milost i nemilost vlastitom telu.

Uzrujana i zabrinuta, stigla je do kapije koja izlazi na ulicu. Od tri stvari u ovom životu nije očekivala ništa dobro: od čoveka koji je prodao dušu šejtanu, od žene što se diči lepotom, i od vesti koje ne mogu da sačekaju jutro.

Kočija se ubrzo zaustavila s druge strane visoke ograde. Konj je zarzao; začuli su se teški koraci. *Kaja* je u vazduhu namirisala znoj, nije znala da li znoj konja ili glasnika. Starica nije žurila da sazna ko je taj uljez. Prvo je morala da sedam puta odrecituje suru *Al Falak*. * *Reci: „Utječem se Gospodaru svitanja od zla onoga što On stvara, i od zla mrkle noći kada razastre tmine, i od zla smutljivca kad smutnje sije...“***

U međuvremenu, glasnik je zakucao na vrata. Uljudno ali uporno. Bilo je to kucanje koje bi prešlo u lupanje ako se na njega predugo ne odgovori – i zaista, vrlo brzo se to i desilo. Probuđene slugе su požurile u dvorište, noseći lampe i usput se ogrćući šalovima preko odeće. Pošto više nije mogla da odlaže, *kaja* je izgovorila: *Bismilah al Rahman al Rahim**** i povukla rezu.

* Arap.: Svitanje. (Prim. prev.)

** Navodi iz Kurana dati su u prevodu Besima Korkuta. (Prim. prev.)

*** Arap.: U ime Boga blagotvornog i milostivog. (Prim. prev.)

Neznanac se pojavio u času kad je mesec izašao iza oblaka. Nizak, zdepast i, sudeći po boji očiju, Tatarin. Preko ramena mu je visila kožna čutura, držao se razmetljivo, namršten, ne krijući da mu smeta što ga toliko ljudi gleda.

„Dolazim iz palate“, izjavio je, nepotrebno glasno.

Tišina koja je usledila nije bila predusretljiva.

„Moram da razgovaram s tvojim gospodarom“, reče glasnik.

Ispravio je ramena i spremio se da zakorači u dvorište kad je *kaja* podigla ruku i zaustavila ga. „Ulaziš li prvo desnom nogom?“

„Šta?“

„Ako želiš da pređeš ovaj prag, moraš to učiniti najpre desnom nogom.“

On pogleda naniže, u svoja stopala, kao da se plaši da bi mogla da pobegnue, a onda pažljivo zakorači. Kad se obreo unutra, izjavio je da ga šalje niko drugi nego lično sultan, hitnim poslom, mada to nije morao da doda jer je svima već bilo jasno.

„Naređeno mi je da dovedem glavnog carskog neimara“, zaključio je.

Kaja je zadrhtala, a iz obraza joj je nestalo boje. Nakašljala se, ne mogavši da izgovori reči koje su joj se gomilale u ustima. Najradije bi obavestila ovog čoveka da ne može da uznemirava gospodara, koji ionako premalo spava. Ali, naravno, nije to rekla, već je promrmljala: „Sačekaj ovde.“

Okrenula je glavu u stranu, a oči su joj igrale gledajući u prazno. „Pođi sa mnom, Hasane“, rekla je jednom mladiću, znajući da je tu po karakterističnom mirisu na maslo i kolačice s karanfilićem, koje je krišom ubacivao u usta.

Pošli su, ona napred, dečko za njom noseći lampu. Pod noga-ma su im škripale daske patosa. *Kaja* se osmehnula za sebe. Gospodar je podigao veličanstvene građevine i u blizini i daleko, a zaboravio je da popravi patos u sopstvenoj kući.

Kad su ušli u biblioteku, okružio ih je lekoviti miris – miris knjiga, mastila, kože, pčelinjeg voska, brojanica od kedrovine i polica od orahovine.

„Efendi,* probudi se“, šapnula je *kaja*, glasom nežnim kao svila.

Stajala je mirno, osluškujući gospodarevo disanje. Pozvala ga je ponovo, ovoga puta glasnije. Ni pomerio se nije.

A momčić je u međuvremenu – pošto mu nikad nije bio toliko blizu – posmatrao gospodara: dugačak, orlovski nos, duboko izbrazdano, visoko čelo, gusta seda brada koju je nemirno cimao kad je udubljen u razmišljanje, ožiljak na levoj obrvi – podsetnik na onaj dan kad je kao mladić radio u očevoj tesarskoj radionici i pao na klin. Dečakov pogled skliznuo je na gospodareve šake. Snažnih, koščatih prstiju i grubih, žuljevitih dlanova, bile su to šake čoveka naviknutog na rad.

Kad ga je *kaja* treći put pozvala po imenu, Sinan je otvorio oči, uspravio se i seo u postelji. Lice mu se smračilo kad je video dve prilike pored sebe. Znao je da se nikad ne bi usudili da ga bude u ovo doba noći da se nije desila neka nevolja, ili možda grad izgoreo do temelja.

„Stigao je glasnik“, objasnila je *kaja*. „Očekuju vas u palati.“

Sinan se polako podigao s ležaja. „Samo da su dobre vesti *inšalah*.“**

Dečak je, sav važan, pružio gospodaru zdelu i sipao mu vode iz krčaga da se umije, a zatim mu i pomogao da se obuče. Svetla košulja, kaftan, ne od novijih već stari, smeđi, debeo i opervažen krznom. Pa su sve troje sišli stepenicama.

Kad ga je video, glasnik je pognuo glavu. „Efendi, molim vas da mi oprostite što vas uznemiravam, ali imam naređenje da vas odvedem u palatu.“

„Spreman sam da pođem“, odvrati Sinan.

* Tur.: Gospodin. (Prim. prev.)

** Tur.: Ako Bog da; daj Bože. (Prim. prev.)

„Može li dečak da pođe u pratnji gospodara?“, ubacila se *kaja*.

Glasnik je podigao obrvu i pogledao pravo u Sinana. „Rečeno mi je da dovedem vas i nikog drugog.“

Kaji se u grlu podiže žuč od gneva. Odbrusila bi mu da joj Sinan nije spustio ruku na rame i smirio je rekavši: „U redu je.“

Neimar i glasnik izađoše u noć. Nigde nije bilo ni žive duše, čak ni pasa lualica, kojih je inače tako mnogo u ovom gradu. Kad se Sinan smestio u kočiju, glasnik je zatvorio vrata i skočio na sedište pored kočijaša, koji nije izustio ni jednu jedinu reč. Konji su se zaneli i uskoro su jurili jednoličnim ulicama, podižući i spuštajući glave.

Da bi sakrio uznemirenost, Sinan je razmakao navučenu zavesu i zurio napolje. Dok su galopirali vijugavim ulicama, ispod žalosno svijenog granja, razmišljao je o tome kako ljudi spavaju u svojim domovima, bogataši u *konacima*, sirotinja u stračarama. Prošli su pored jevrejske, pa pored jermenske, a potom i grčke i levantinske četvrti. Posmatrao je crkve, od kojih nijednoj nije bilo dozvoljeno da ima zvona, sinagoge s četvrtastim dvorištima, džamije s krovovima od olova, i kuće od naboja i drveta, što se naslanjaju jedna na drugu kao da traže utehu. Čak je i niže plemstvo živelo u kućama sagrađenim od loše pečenih cigala. Po hiljaditi put se zapitao kako jedan grad tako bogat lepotom može biti tako prenatrpan loše izgrađenim kućama.

Konačno su stigli do palate. Kočija se zaustavila na kraju prvog dvorišta. Sluge su pritrčale da pomognu, vešti i uvežbani. Sinan i glasnik su prošli kroz Srednju kapiju, kroz koju niko ne sme da prođe na konju sem sultana. Zatim su prošli pored marmorne fontane, koja je blistala u mraku, kao biće s nekog drugog sveta. Paviljoni uz more, što su se ocrtavali u daljini, ličili su na zlovoljne divove. Pošto je nedavno proširivao delove harema i obnavljao carske kuhinje, Sinanu je okruženje bilo poznato. Naglo se zaustavio videvši kako ga iz dubine mraka gleda jedan par očiju. Bila je to gazela. Krupna, blistava, vlažnoga oka. Bilo

je tu i drugih životinja – paunova, kornjača, nojeva, antilopa. Sve su bile, iz nekog njemu nepoznatog razloga, budne i na oprezu.

Vazduh je bio čist i svež, s tragom mirisa mirte, čemerike i ružmarina. Te večeri je pala kiša, pa mu je trava pod nogama bila meka. Stražari su se sklonili u stranu da ga propuste. Stigli su do masivne kamene građevine boje olujnih oblaka pa prošli kroz dvoranu osvetljenu lojanicama čiji je plamen podrhtavao na promaji. Prošli su kroz dve odaje i zaustavili se u trećoj. Čim su stigli u ovu sobu, glasnik se izvinio i nestao. Sinan je zaškiljio da prilagodi oči tom ogromnom prostoru. Svaki krčag, svaki jastuk, svaki ukras bacao je sablasne senke, koje su se uvijale i grčile na zidovima kao da žude da mu nešto saopšte.

U naspramnom uglu svetlost je bila blaža. Sinan se trgao kad je primetio vreće na podu. Jedna je bila otvorena i mogao je da vidi lice leša. Ramena su mu se opustila, a oči zasuzile kad je video koliko je dečak mlad. Shvatio je. Već su kolale glasine da će se ovo dogoditi, mada je on odbijao da poveruje u njih. Ošamućen i preneražen, zateturao se do zida. Kad se pribrao, pomolio se sporo, isprekidano dok se borio za dah.

Još nije rekao *amin*, još nije izbrisao lice obema šakama, kad je začuo nešto iza sebe. Završio je molitvu i prostrelio pogledom tapiseriju koja je visila na zidu. Bio je siguran da je odande dopro zvuk koji je čuo. Usta su mu bila suva kao kreda kad je pošao ka njoj i povukao tkaninu u stranu – da bi tu otkrio poznatu priliku, uzdrhtalu i prebledelu od straha.

„Džahane?“

„Gospodaru!“

„Šta radiš ovde?“

Džahan je iskočio zahvaljujući svojoj srećnoj zvezdi – zvezdi koja nije poslala gluvoneme da ga zadave, već jedinog čoveka na celom svetu koji bi ga mogao spasti. Pao je na kolena pa poljubio starcu ruku i prislonio je na čelo.

„Vi ste svetac, gospodaru. Oduvek sam to slutio. Sad znam. Svima ću to reći ako se izvučem odavde živ.“

„Pssst, ne pričaj gluposti i ne viči. Kako si ušao ovamo?“

Nije bilo vremena za objašnjavanje. Iz hodnika su se začuli koraci, odjekivali su odbijajući se o visoke tavanice i ukrašene zidove. Džahan je ustao i prišao bliže gospodaru, u nadi da će postati nevidljiv. Već sledećeg trena u prostoriju je ušao Murat III s pratnjom za petama. Ne mnogo visok, prilično krupan, imao je orlovski nos, dugačku, skoro plavu bradu i prodorne smeđe oči ispod izvijenih obrva. Zastao je razmišljajući kakav ton da upotrebi: blagi, oštri ili najoštriji.

Sinan se brzo pribrao i sagao da poljubi rub vladarevog kaftana. Njegov šegrt se poklonio duboko i ostao tako ukočen, nesposoban da podigne pogled ka Senci Boga na Zemlji. Džahana nije toliko zbunio sultan koliko činjenica da se obreo u njegovom carskom prisustvu. Jer sad je Murat postao sultan. Njegov otac Selim Pijani, okliznuo se na mokrom mramoru hamama, pao i ubio se, mortus pijan – tako se pričalo, iako se bio pokajao i zakleo da više nikad neće ni taći vino. Neposredno pre sumraka, u vrevi ulagivanja i veličanja, prasku vatrometa, buci doboša i truba, Murat je opasan mačem svog pretka Osmana i proglašen novim padišahom.

A napolju, daleko, more je šumelo i uzdisalo. Ne usuđujući se ni da se mrdne, Džahan je čekao miran kao grob, dok mu je znoj izbijao po čelu. Slušao je tišinu koja mu je pritiskala pleća, spuštajući mu usne sve bliže podu, koji bi rado poljubio kao hladnu ljubavnicu.

„Zašto su mrtvi ovde?“, upita sultan čim je uočio vreće na podu. „Zar vas nije stid?“

Jedan iz pratnje odmah je odgovorio: „Preklinjemo vas, praštajte, gospodaru. Mislili smo da biste voleli da ih još jednom vidite. Odnećemo ih u mrtvačnicu i postaraćemo se da budu poštovani kao što priliči.“

Sultan ne reče ništa. Onda se okrenuo ka ljudima što kleče pred njim. „Neimaru, je li ovo jedan od tvojih šegrta?“

Sinan je odgovorio: „Jeste, visosti. Jedan od njih četvorice.“

„Tražio sam da dođeš sam. Da li se glasnik oglušio o moju zapoved?“

„Ja sam kriv“, reče Sinan. „Oprostite mi. Potrebna mi je pomoć u ovim godinama.“

Sultan je na trenutak razmislio o tome. „Kako se zove?“

„Džahan, gospodaru moj veliki. Sigurno ga se sećate kao mahuta u palati. Stara se o belom slonu.“

„Krotitelj slonova i neimar“, podsmehnu se sultan. „Kako je do toga došlo?“

„Služio je kod vašeg slavnog dede, sultana Sulejmana, Alah mu dao mira. Videli smo kako je talentovan u gradnji mostova, pa smo ga uzeli pod svoje još kao momčića i obučavali ga.“

Ne obraćajući pažnju, sultan je promrmljao više za sebe: „Moj deda je bio veliki vladar.“

„Dostojan je hvale kao i prorok po kom je dobio ime, gospodaru.“

Sulejman Veličanstveni, Zakonodavac, Zapovednik Vernih i Zaštitnik Svetih Gradova – čovek koji je vladao četrdeset šest zima i više vremena proveo na konju nego na prestolu; i mada je duboko pokopan i pokrov mu se raspao, o njemu se i dalje govorilo prigušenim tonom.

„Neka mu se Alah smiluje. Noćas sam na njega mislio. Pitao sam se šta bi učinio da je na mom mestu“, reče sultan Murat, prvi put promuklim glasom. „Moj deda bi učinio isto ovo. Nije bilo drugog izbora.“

Džahana je uhvatila panika kad mu je sinulo da on to govori o mrtvima.

„Moja braća su sad sa Stubom Univerzuma“, kaza sultan.

„Neka im Bog da rajsko naselje“, tiho kaza Sinan.

Zavladala je tišina sve dok sultan nije ponovo progovorio. „Neimaru, moj poštovani otac sultan Selim naručio je od tebe da mu napraviš grobnicu. Zar ne?“

„Da, vaša visosti. Želeo je da bude sahranjen pored Aja Sofije.“

„Onda je sagradi. Počni bez odlaganja. Imaš moje odobrenje za sve što ti je potrebno.“

„Razumem, gospodaru.“

„Želja mi je da sahranim braću pored oca. Napravi tako veličanstveno *turbe* da ljudi tu stolecima dolaze da se mole za svoje nevine duše.“ Zastao je pa, kao da se predomislio, dodao: „Ali da ne bude previše upadljivo. Neka bude prave veličine.“

Džahan je krajičkom oka video kako je lice njegovog učitelja pobeležilo. Uhvatio je u vazduhu neki miris, više mešavinu mirisa, verovatno smreke i brezovih izdanaka, s nekom prodornom primesom, verovatno sagorelog bresta. Da li taj miris dopire od vladara ili od Sinana, nije imao prilike da sazna. U panici, još više se pognuo, čelom dodirujući pod. Čuo je sultanov uzdah, kao da smišlja šta bi još rekao. Ali nije rekao ništa. Umesto toga, prišao je bliže, pa još bliže, zaklonio je svetlost sveće. Džahan je zadržtao pod vladarevim pogledom. Srce mu je zastalo u grudima. Da li je sultan posumnjao da je večeras nedozvoljeno ušao u unutrašnje dvorište? Džahan je načas osetio vladarev pogled na sebi, samo za trenutak, ne duže, pa je otišao, a veziri i straža za njim.

I tako je meseca decembra, početkom Ramazana, godine 1574, Sinanu, u svojstvu glavnog carskog neimara, i njegovom šegrtu Džahanu, dato u zadatak da – u vrtovima Aja Sofije – izgrade spomenik dovoljno velik i impresivan da dolikuje petorici prinčeva, braće sultana Murata, ali ipak ne toliko velik i toliko impresivan da podseća ljude na to da su zadavljeni, po njegovom naređenju, iste noći kad se popeo na presto.

Međutim, niko od njih nije mogao predvideti da će godina kasnije, kad umre sultan Murat, jedne noći poput ove,

dok vetar bude hujao i životinje u zverinjaku kričale, i njegovi sinovi – svih devetnaestorica – biti zadavljeni svilenim gajtanom, kako im se ne bi prolila plemenita krv, i da će igrom sudbine biti sahranjeni na istom tom mestu koje su izgradili neimar i njegov šegrt.

PRE UČITELJA

Prorok Jakub je imao dvanaest sinova, a Prorok Isa dvanaest apostola. Prorok Jusuf, čija se povest pripoveda u dvanaestoj suri Kurana, bio je očevo miljenik. Jevreji su na svoje trpeze stavljali dvanaest vekni hleba. Dvanaest zlatnih lavova je čuvalo Solomonov presto. Do njega je vodilo šest stepenika, a pošto svako penjanje podrazumeva i silaženje, to znači i šest stepenika nadole, ukupno dakle dvanaest. Dvanaest glavnih verovanja je provejavalo zemljom Hindustanom. Dvanaest imama je nasledilo Proroka Muhameda u religiji šiita, dvanaest zvezda krasi Marijinu krunu. I dečak zvani Džahan je upravo bio napunio dvanaest godina kad je prvi put video Istanbul.

Mršav, preplanuo i nemiran kao riba u potoku, bio je prilično nizak za svoj uzrast. Kao da želi da mu nadoknadi taj nedostatak visine, crna kosa mu je rasla uvis, razbarušena na glavi kao neko živo stvorenje. Kad ga pogledaju, ljudi su na njemu primećivali prvo kosu, a zatim uši, svako veličine razbojničke pesnice. Ali majka mu je govorila da će jednoga dana devojke očaravati njegov zaslepljujući osmeh, i ona jedna rupica na levom obrazu, poput otiska prsta kuvarice u mekom testu. Tako mu je govorila i on joj je verovao.

Devojku sa usnama rujnim kao ružin pupoljak, kose sjajne kao svila, struka tananijeg od vrbine grane, okretnu kao gazela i jaku kao konj, obdarenu glasom slavuja – koji će koristiti da peva uspavanke svojoj deci, a ne da brblja i nikako da prkosi mužu – takvu bi nevestu njegova majka želela za njega da je živa. Ali umrla je – od isparenja, rekli su lekari, mada je Džahan